

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ID 13644

Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
доктору історичних наук, професору
ХАРУКУ Андрію Івановичу
79012, м. Львів, вул. Героїв Майдану, 32

Відгук

**офіційного опонента на дисертацію ЛЕГКОДУХА Віктора Вікторовича
"Особливості російської пропаганди під час агресії на Сході України
(квітень 2014 – лютий 2022 рр.)", подану до захисту
на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 032 – Історія та археологія. Гуманітарні науки.**

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Дисертаційна робота Легкодуха Віктора Вікторовича присвячена актуальній, науково значущій і суспільно важливій проблемі – дослідженню особливостей російської пропаганди під час агресії на Сході України у квітні 2014 – лютому 2022 рр. Уже сама постановка теми засвідчує її безпосередній зв'язок із ключовими викликами сучасної української історичної науки, воєнної історії, студій пам'яті, інформаційної безпеки та досліджень російсько-української війни.

Актуальність теми зумовлена тим, що російська агресія проти України від 2014 р. не обмежувалася військовим втручанням, а від самого початку супроводжувалася масштабною інформаційно-психологічною кампанією, спрямованою на деморалізацію українського суспільства, делегітимацію української державності, виправдання дій Російської Федерації на міжнародній арені та конструювання хибного образу війни як нібито «внутрішньоукраїнського конфлікту». У цьому сенсі пропаганда постає як функціональний компонент агресії, що мав власні цілі, аудиторії, канали поширення та політичні наслідки.

Представлене до захисту дослідження є актуальним у кількох взаємопов'язаних вимірах: з погляду сучасного *наукового запиту* на міждисциплінарне осмислення інформаційного складника російсько-української війни; з огляду на *історіографічну потребу* комплексного аналізу російської пропаганди як інструменту агресії; у контексті *суспільно-політичної необхідності* критичного вивчення механізмів інформаційного впливу в умовах війни; а також з позиції *практичного значення* результатів роботи для сфери безпеки й оборони, освіти та формування стійкості до дезінформаційних загроз.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану наукової та науково-технічної діяльності Національної академії сухопутних військ імені гетьмана

Петра Сагайдачного. Тема дослідження безпосередньо пов'язана з реалізацією наукових напрямів Національної академії, зокрема «Історичний досвід ведення інформаційної та психологічної боротьби» та «Дослідження теорії і практики зміцнення воєнно-політичних, воєнно-стратегічних та економічних основ безпеки України».

Дисертаційне дослідження здійснено в межах науково-дослідної роботи Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного – шифр «Суспільство» (№ державної реєстрації 0123U102207).

Отже, тема дисертації органічно інтегрована в систему наукових досліджень Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного та відповідає актуальним напрямам вивчення історичного досвіду інформаційно-психологічного протистояння, а також сучасним дослідницьким підходам до аналізу безпекових викликів, породжених російською агресією проти України. Такий зв'язок роботи з науковими програмами й тематикою науково-дослідної діяльності установи є належно обґрунтованим і підтверджує актуальність обраної теми як у науково-теоретичному, так і в прикладному вимірах.

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів.

До захисту подане самостійне й завершене наукове дослідження. Автором запропоновано власне бачення обраної проблематики, сформоване на основі опрацювання значного масиву джерел, наукової літератури та аналітичних матеріалів, а також із застосуванням сучасних підходів до вивчення інформаційного складника російсько-української війни. Сформульовані у дисертації положення, висновки та узагальнення є результатом особистої науково-дослідної роботи здобувача, відзначаються належним рівнем аргументованості та мають ознаки наукової новизни. Зміст дисертації засвідчує самостійний характер проведеного дослідження та прагнення автора до комплексного осмислення особливостей російської пропаганди як одного з інструментів агресії проти України у 2014–2022 рр.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Вважаємо, що сформульовані в дисертаційній роботі наукові положення, висновки та практичні рекомендації є достатньою мірою обґрунтованими, логічно вибудованими та загалом підтвердженими залученим джерельним матеріалом.

Однією з безперечних переваг дослідження є репрезентативна джерельна база, що охоплює нормативно-правові документи, матеріали медіа, електронні ресурси, аналітичні матеріали та візуальні джерела, систематизовані відповідно до поставлених дослідницьких завдань (с. 56–63).

Належний ступінь обґрунтованості основних положень дисертації забезпечується також залученням комплексу загальнонаукових і спеціально-історичних методів дослідження. Задекларовані в роботі принципи історизму, системності, об'єктивності, а також методи контент-аналізу, дискурс-аналізу, проблемно-хронологічного та історико-порівняльного аналізу загалом відповідають предмету, меті й дослідницьким завданням дисертації (с. 63–69).

Водночас окремі аспекти методологічного обґрунтування потребують уточнення, про що йтиметься у розділі зауважень.

Важливою підставою для позитивної оцінки обґрунтованості результатів є послідовний аналіз російського пропагандистського впливу на різні цільові аудиторії: цивільне населення України (с. 71–115), військовослужбовців українських збройних формувань (с. 116–131), населення Російської Федерації (с. 133–184) та міжнародну аудиторію (с. 185–232). Такий підхід дозволив авторові показати багаторівневий характер російської пропаганди й уникнути надмірного узагальнення досліджуваного явища.

Загальні висновки дисертації оцінюємо як аргументовані, змістовні та такі, що загалом випливають із тексту дослідження, спираються на належну джерельну базу та відповідають поставленим меті й дослідницьким завданням.

Наукова новизна та достовірність одержаних результатів, що виносяться на захист

Дисертаційна робота В. В. Легкодуха має належний рівень наукової новизни, зумовлений актуальністю теми та ракурсом її постановки в межах воєнно-історичного дослідження. Вона полягає насамперед у комплексному осмисленні російської пропаганди періоду агресії на Сході України у 2014–2022 рр. як одного з ключових інструментів реалізації воєнно-політичної стратегії Російської Федерації щодо України.

До основних науково нових результатів належать типологізація російських пропагандистських наративів, аналіз механізмів їх адаптації до різних цільових аудиторій та простеження трансформації інформаційних стратегій РФ у контексті російсько-української війни.

Науково продуктивним є висновок автора про те, що російська пропаганда в досліджуваний період функціонувала як системно організований механізм інформаційно-психологічного впливу, інтегрований у загальну стратегію гібридної агресії РФ проти України. Такий підхід дозволив показати взаємозв'язок інформаційних кампаній із ширшим контекстом російської імперської політики, спрямованої на делегітимацію української державності та заперечення української політичної суб'єктності.

Достовірність отриманих результатів забезпечується належною джерельною базою, широким колом наукової літератури та опрацюванням значного масиву інформаційних і документальних матеріалів, що дозволило авторові сформулювати аргументовані висновки та узагальнення. Водночас окремі положення, пов'язані з методикою аналізу дезінформаційних механізмів, могли б бути розкриті докладніше, що, однак, не знижує загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження.

Теоретичне і практичне значення роботи

Теоретичне значення дисертації полягає у поглибленні наукових уявлень про російську пропаганду як складову гібридної війни та механізми інформаційно-психологічного впливу в сучасних збройних конфліктах, що розширює проблемне поле воєнно-історичних досліджень та увиразнює інформаційний вимір сучасної війни.

Практична цінність роботи визначається можливістю використання її результатів в освітньому процесі під час викладання курсів з історії російсько-української війни, інформаційної безпеки, воєнної історії та стратегічних комунікацій, а також у підготовці відповідних навчально-методичних матеріалів. Окремі положення дисертації можуть бути використані для вдосконалення протидії дезінформації та зміцнення інформаційної стійкості українського суспільства, що зберігає актуальність в умовах повномасштабної війни.

Повнота викладення основних результатів дисертації у наукових фахових виданнях, зарахованих за темою дисертації та перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації.

Основні положення дисертації належно апробовано у 16 наукових публікаціях здобувача, серед яких 4 одноосібні статті у фахових виданнях України категорії «Б», стаття у співавторстві у міжнародному виданні, що індексується у Web of Science, одноосібний розділ у колективній монографії, а також 10 одноосібних матеріалів і тез доповідей на міжнародних наукових конференціях. Тематика публікацій відповідає основним напрямам дисертаційного дослідження та охоплює проблематику інформаційно-психологічного впливу РФ на військовослужбовців ЗСУ, взаємодії ЗСУ і громадянського суспільства у протидії пропаганді, ролі інформаційної війни у російсько-українському конфлікті, концепту «Новоросії», картографічної пропаганди та маніпуляції історичними наративами. Опубліковані праці репрезентують основні результати дисертації та створюють достатнє підґрунтя для сформульованих у роботі висновків.

Оцінка змісту, завершеності та оформлення дисертації

Дисертаційна робота В. В. Легкодуха є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним відповідно до поставленої мети та дослідницьких завдань. Автором чітко визначено логіку дослідження, обґрунтовано хронологічні межі та основні змістові акценти роботи. Композиційна побудова дисертації є вмотивованою та відповідає загальному авторському задуму.

Безумовною перевагою роботи є опрацювання значного й різнопланового корпусу джерел та наукової літератури, що дозволило комплексно дослідити російську пропаганду як складову агресії Російської Федерації проти України. Важливо, що залучений автором масив офіційних документів, медійних ресурсів, аналітичних праць, електронних, картографічних та візуальних матеріалів формує належну дослідницьку основу роботи й посилює аргументованість представлених висновків (с. 56–63).

Логічною є й архітектоніка дисертації: вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел і додатки підпорядковані єдиному дослідницькому задуму та послідовно розкривають заявлену проблематику. Вдалою видається структура аналізу російської пропаганди через призму її спрямування на різні цільові аудиторії – українське суспільство, військовослужбовців українських збройних формувань, населення Російської Федерації та міжнародну аудиторію (с. 71–232). Такий підхід дозволив авторові

простежити багаторівневий характер російського інформаційно-пропагандистського впливу в умовах війни проти України.

Позитивної оцінки заслуговує прагнення автора розглядати російську пропаганду не лише як інформаційно-комунікаційне явище, а в ширшому історичному, політичному та воєнному контексті. У роботі переконливо простежено взаємозв'язок між перебігом російсько-українського збройного протистояння та трансформацією пропагандистських наративів РФ упродовж 2014–2022 рр. Важливим є також аналіз ролі історичних міфів, імперських наративів та політично вмотивованих інтерпретацій минулого як інструментів легітимації агресії та делегітимації української державності (с. 159–184).

На увагу заслуговують додатки до дисертації (с. 350–393), які органічно доповнюють основний текст, унаочнюють окремі положення дослідження та розширюють його джерельно-інформаційну основу.

Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим вимогам. Текст викладено переважно грамотно, послідовно, у належному науковому стилі. Загалом зміст роботи, її композиційна побудова, рівень опрацювання джерельної бази та характер представлених висновків дають підстави стверджувати, що авторові вдалося реалізувати поставлену мету та розв'язати основні дослідницькі завдання.

Дискусійні положення, зауваження та побажання

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, слід висловити низку зауважень, які мають науково-дискусійний характер.

1. У підрозділі 1.3 не повною мірою витримано класичну логіку структурування методологічного апарату дослідження. Зокрема, на с. 63–64 у викладі методологічних засад першочергово акцентовано на підходах і методах, тоді як принципи, які становлять базову основу наукового дослідження, подано після них. Окремі формулювання (зокрема «комбінація методів і принципів») також не цілком відповідають усталеній класичній ієрархії методологічного апарату – від принципів, як фундаментальних засад дослідження, через підходи, що визначають його загальну стратегію, до методів, які є інструментарієм реалізації поставлених дослідницьких завдань.

2. У підрозділі 1.3 певного уточнення потребує й логіка викладу системи принципів дослідження. Хоча автор визначає базовими принципи історизму, об'єктивності, системності, науковості та комплексності (с. 68), у структурі підрозділу вони подані не цілісно, а в різних його частинах (с. 64; 68). Водночас принцип міждисциплінарності, який на с. 64 окреслено як засадничий для осмислення об'єкта дослідження, фактично набуває домінантного методологічного значення, відсуваючи на другий план фундаментальні принципи історичного пізнання. Окремого уточнення потребує й використання принципу верифікації, який у тексті пов'язано з принципом історизму, хоча методологічно він більшою мірою узгоджується за змістом із принципом об'єктивності.

3. У роботі заявлено використання контент-аналізу, дискурс-аналізу та порівняльного аналізу наративів, однак не завжди достатньо деталізовано процедуру їх застосування. Було б бажано чіткіше окреслити корпус джерел,

критерії добору матеріалів, одиниці аналізу, часові зрізи, логіку кодування, механізми перевірки результатів і співвідношення якісного та кількісного аналізу. Без такої деталізації складніше оцінити ступінь відтворюваності отриманих результатів.

4. Потребує докладнішого пояснення заявлена «авторська методика аналізу дезінформаційних механізмів». У дисертації варто було б чіткіше показати, у чому полягає її авторський характер, які її етапи, категорії, індикатори, евристична цінність і відмінність від уже наявних моделей аналізу пропаганди, наративів та інформаційних операцій.

5. Хронологічні межі дослідження загалом обґрунтовані, однак нижня межа потребує точнішого пояснення. У назві роботи йдеться про квітень 2014 р., тоді як у вступі подекуди фігурує початок 2014 р. та окупація Криму як важливий контекст формування російських інформаційних практик. Було б доцільно чіткіше розвести власне предметний період дослідження та ширший передісторичний контекст.

6. Термінологічний апарат роботи загалом є релевантним, однак потребує більшої уніфікації. У тексті вживаються поняття «гібридна війна», «інформаційна війна», «інформаційно-психологічна операція», «пропаганда», «дезінформація», «інформаційно-психологічний вплив», «російська агресія», «збройний конфлікт». Частина цих термінів частково перетинається за змістом, тому варто було б послідовніше розмежувати їх і пояснити, у яких випадках застосовується кожне поняття.

7. У роботі переконливо показано низку російських пропагандистських наративів, однак бажаним було б глибше розкрити їхній зв'язок із довшою традицією російського імперського історієписання. Зокрема, російська пропаганда 2014–2022 рр. не виникла раптово, а спиралася на значно старші імперські схеми заперечення української окремішності, політичної суб'єктності та права України на власну історичну пам'ять.

8. Заявлене завдання встановити кореляцію між інформаційними кампаніями та динамікою воєнних дій є науково важливим, однак складним. У дисертації ця кореляція простежується переважно на якісному рівні. Було б корисно чіткіше пояснити, за якими саме критеріями визначався зв'язок між інформаційними кампаніями та конкретними воєнними подіями, а також де йдеться про кореляцію, а де – лише про часовий збіг або супровідний інформаційний ефект.

9. Практичні рекомендації щодо протидії російській пропаганді є важливими, однак могли б бути структуровані чіткіше: окремо для державних інституцій, сектору безпеки й оборони, освітнього середовища, медіа, громадянського суспільства та міжнародної комунікації. Це посилює б прикладну цінність дисертації.

10. При загалом належному рівні грамотності автора, доброму академічному стилі, а також дотриманні більшості вимог до оформлення дисертації, у роботі все ж трапляються поодинокі граматичні, стилістичні й технічні огріхи, зокрема в оформленні окремих фрагментів змісту, назв підрозділів, скорочень, пробілів, транслітерації та уніфікації термінів.

Зазначені зауваження не знижують загальної наукової вартості дисертаційної роботи та не впливають на позитивну оцінку проведеного дослідження.

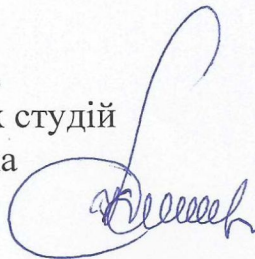
Загальний висновок щодо дисертації та її відповідності встановленим вимогам

Дисертаційна робота Легкодуха Віктора Вікторовича «Особливості російської пропаганди під час агресії на Сході України (квітень 2014 – лютий 2022 рр.)», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 032 «Історія та археологія», – є самостійним, актуальним і завершеним науковим дослідженням, присвяченим важливій проблемі сучасної історичної науки та воєнно-історичних студій.

Дисертаційна робота відповідає всім вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 р. №40 “Про затвердження вимог до оформлення дисертації” (зі змінами від 31.05.2019 р., №759) та п. 10 “Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. №167, також “Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти наукової установи про присудження ступеня доктора філософії”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 р. (зі змінами від 21.03.2022 р., № 341 та 19.05.2023 р., №502), не містить ознак порушення доброчесності, а здобувач – Легкодух Віктор Вікторович – гідний присвоєння йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія, галузь знань: 03 – Гуманітарні науки.

Офіційний опонент:

Доктор історичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри українознавства,
філософії та інформаційно-гуманітарних студій
Національного університету «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка»

 Ірина ПЕРЕДЕРІЙ

Підпис офіційного опонента,
доктора історичних наук, професора
Ірини Передерій засвідчую:
проректор з наукової роботи
Національного університету
«Полтавська політехніка імені
Юрія Кондратюка», д-р іст. н., професор

Олена СТЕПОВА

01.06.2026 р.